

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

Լ Ր Ա Գ Ի Ր

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Զ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 137

4/16 ՄԱՐՏ 1888

1. Բիրանկն առ այժմ ամիսը եկու անգամ կը հրատարակուի : — 2. Տարեկան գինն է ամեն տեղոյ համար 2 1/4 արծաթ մեկիս, քրթատարութեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — 3. Ձեռքէ կը ծախուի հասը 2 դահեկան : — 4. Բաժանորդ զրուիլ ուզողներ յիմելու են կամ իրենց հասցէն որկելու են առ խմբագիրն ի Գրատուն Փարիզու Յակոբեան խան քիւ 43,14 : — 5. Բիւրակնի վերաբերեալ ամենայն գրութիւնք եւ բաժանորդական վճարումք պէտք է ուղղել առ խմբագիրն : — 6. Անվմար հոմակ կամ ո եւ է գրութիւնք չընդունուի : 7. Տասն օրինակի համար բաժանորդ զեմողին մէկ օրինակ ձրի կը տրուի :

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոսի ազդեցութիւնն աշխարհի վրայ . — Անգիր պատմութիւն եւ զայն կտրուալու եղանակը . — Փրկեալներն երգ ունին . — Խանդեր ու շանձեր . — Շիթք . — Ի վեր . — Խոհեր . — Պրուսա . լէն նամակ մը . — Այլ եւ այլք . — Քաղաքական :

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆ

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՎՐԱՅ

(Շարունակութիւն տես քիւ 156)

Բայց ազահք, դուռը միտք, մատնիչք, ի կրօնս կեղծաւորսդք կը յանդիմանաւ ին իրմէն այնպիսի բանիւք՝ որք նոր լեզու մը յօրինեցին Քրիստոնեայ ազգաց մէջ. զի Դպիրք, Փարիսեցիք, կեղծաւորք ոչ եւս կը հնչեն մեր ականջին իբր օրինաց մատենադիրք, և կրօնական մարմնոյ անդամք ի Պաղեստին, այլ իբր հոմանիչք բոլոր կրօնի և կենաց մէջ կեղծ եղած բաներու :

Եւ մէկ մասնաւոր պարագայ մը կայ որ նշանաւոր կերպիւ կանջատէ զինքն իբր ուսուցիչ մը կրօնի և բարոյական նութեան բոլոր միւս ուսուցիչներէն,

այսինքն թէ ինքն իսկ էր մեծ դասն : Ասոր վրայ աւելի պիտի խօսեմք ընդհուպ, ինչ որ այժմ ըսել կուզեմք որ է թէ նորա կենսադրութիւնք, թէպէտ կը ներկայացնեն մեզ նախ իւր քարոզներէն շատերն ամեն բանէ աւելի կը գնեն մեր առջեւ ոչ թէ ինչ որ ինքն ըսաւ, այլ ինչ որ ինքն գործեց. ու նորա գործերն մեզ համար, որպէս ամեն դարուց մէջ, մարդկային սեռին արուած ամենէն ազդեցիկ դասերն եղած են : Հաւանօրէն ամեն մարդիկ, — մինչև իսկ նոքա որք չեն հաւատար նմա — պիտի խոտտովանին, թէ եթէ կարենային տեսնել մէկը որ վարէր ճշգիւ այնպիսի կեանք մը որպիսի էր Յիսուսի վարած կեանքն ըստ պատմութեանց, այսպիսի կեանք մը վարող մարդն պիտի լինէր կատարեալ ամէն նկատմամբք, խոնարհամիտ, փոյթեաւոր, մաքրասիրտ և բարձրահոգի մարդկութեան նոյն իսկ տիպարն : Նա սովորեցուց զինքն սոսկ ապրելով

Ինքն. և իւր կեանք մեծագոյն դասն է ամեն դարուց համար: Եւ իւր բնաւթեան սկզբնատիպ հանդամանքն գրեթէ այնքան ակներեւ է որքան նորա գերազանցութիւնն: Ինքն ստակալէս մեծ վարդապետն չէր, նման վաղեմի փիլիսոփայից, որոց շուրջն աշակերտաց բաղմութիւնք կը հաւաքուէին ունին գնելու: Մարգկային ընկերութենէն անջատ կեանք վարող՝ վերացական փիլիսոփայ մը չէր նա: Ոչալ մարգկային անմեղ երջանկութիւնը նկատող առանձնակեաց մը: Լնդհակառակն իւր բոլոր հիասքանչ գործունէութեամբն՝ անհանդարտութեան, գրգռման, եւ բռնութեան հետքն անգամ չերեւիր: Եթէ իւր կենսագիրք ճշդիւ նկարագրած են զինքն, նա այնպիսի մմն էր որ իւր նմանն ունեցած չէր երբեք. — կատարելալէս անշահախնդիր, ընդ միշտ տալող, գործող, խորհող, խօսող ի ծառայութիւն Աստուծոյ և յօգուտ մարդկան:

Անտարակոյս, ըստ որում հրաշից ճշմարտութեան հաւատալ չեմ պահանջեր այժմ, անկարող եմ խնդրել ձեզմէ որ անսահման հաւատ ընծայէք բոլոր այն պատմութեանց զորս իւր վրայ կը պատմեն մեզ սորա աշակերտք: Բայց ակներեւ է թէ նոցա մտաց վրայ սա ապաւորութիւնն թողած էր ինքն թէ, ունէր հիանալի զօրութիւն, բայց անհուն խոնարհութեան հետ միացեալ էր այն. և թէ շարունակաբար կը քործածուէր բարիք գործելու, և ոչ երբեք վնաս հասցունելու: Կը հաւատային թէ ամեն բան ընելու կարողութիւն ունէր, բայց իւր մեծագոյն թշնամեաց իսկ

չորիք հասցնելէ ետ կը պահէր զայն. թէ երբեք չէր գործածեր զայն իւր հաճոյից, ոչ ալ ինքզինք ազատելու նեղութենէ կամ մինչեւ իսկ չարչարանքէ, թէ միշտ յօգուտ այլոց կը գործածէր այն. թէ արդեամբ կը զոպէր եւ կուրահար զայն Անձն որ անպատում վառք ունէր:

Բ. Արդ, մեր ունի դարցունեմբ պահ մը նորա ուսուցածին: Սա այնքան նշանաւոր էր որչափ ինքն: Ուրիշ բարոյագէտք իրենց աշակերտաց ձեռնարկութեամբ կը խօսէին, անոնց առջեւ գնելով բարոյականի դրութիւններ կամ բացատրելով աստուածաբանական հայեցողութիւններ: Ինքն չգործածեց ձեռնարկութիւն, չբացատրեց հայեցողութիւններ, չհիստեց ճարտարարուեստ գրութիւններ: Ինքն իւր բոլոր ըսածներուն մէջ ցոյց կուտար այնպիսի հեղինակութիւն մը որ կը զարմայնէր իւր բոլոր ունկընդիւններն, մանաւանդ երբ կը տեսնէին նոքա իւր կենաց խոնարհութիւնն և նորա անձնուրաց բնասիրութիւն: Բարոյագիտութեան իւր բոլոր գրութիւնը սովորական մեծութեամբ չորս հինգ էջերու մէջ կը ընտր բովանդակուի, և թէպէտ անոր շատը նոր էր, և բոլորն յետին աստիճան խիստ, սակայն իսկոյն կարժանանար զինքն լսողներու խղճմտանաց հաւանութեանն, նաեւ արժանացաւ բոլոր յետագայ դարուց խղճմտանաց, և գէթ սկզբամբ կը վարէ դեռ բոլոր Քրիստոնեայ երկրաց բարոյականութիւնը: Դիւրին է դժել մէկ քանին այն մեծ սկզբանց զոր ինքն այսպէս ներկայեց: Յիսուս նախ ամեն բանէ աւելի դատապարտեց խաբէութիւնը կամ կեղ-

ծառորութիւնը — կեղծաւորութիւն բառն իսկ, որպէս արդէն ըսի, և մեր բոլոր բնազդական տտելութիւնն և արհամարհանքը դուրս համար, ծագում առած է Նորա բուն կշտամբանքէն զորս շատ անգամ կարճակէր անոր դէմ: Սորա հետ սերտիւ կապակցեալ էր նաեւ խորհրդոյ մտքութեան համար իւր ընծայած կարեւորութիւնն: Արաւարին վարուց մեծ կարեւորութիւն ընծայել շատ փոքր ինչ էր. հաւանօրէն երեւութական բնաւորութեան մը պիտի առաջնորդէր սա: Սրտէն կուգան ամեն չար խորհուրդներ, չար խօսքեր և չար դործեր: Եւ կայինը պէտք է դուռի ծառայն արմատը: Ծառը բարի ըրէք, և պտուղն բարի պիտի լինի: Չարութեան փափաքանաց տեղի տալն չար դործել է:

Դարձեալ, մասնակի բարութիւն շատ կար այն ատեններն: Հեթանոսք և հրեայք իսկ սովորած էին եռանդուն հայրենասիրութիւն, բայց կապակցեալ էր հայրենեաց թշնամեաց դէմ եղած բուն ատելութեան հետ, և և այդ ատելութիւն երբեք աւելի զօրաւոր եղած չէր ի Պաղեստին քան երբ Յիսուս կուսուցանէր անդ: Հայրենիքը սիրելու և օտարներն ատելու սկզբունքը կը մանէր նաեւ առանձին կենաց մէջ: Առած եղած էր թէ մարդիկ պէտք է «սիրեն իրենց դրացիներն եւ ասոն թշնամինն»: Երբեք այնքան յստակ կերպիւ արտաոտանուած չէին երկրիս վրայ սա խօսքերն, «կըսեմ ձեզի, սիրեցէք ձեր թշնամինն»: Յիսուսի շատ թերի և շատ եղկելի եղանակաւ հետեւած են մարդիկ ասոնց, և սա-

կայն սոքա յեղափոխած են մարդկային խորհուրդներն: Ոչ թէ միայն ըսուեցաւ. «Խնայէ թշնամեացդ.» ոչ միայն, «Ներէ թշնամեացդ.» այլ «Սիրէ թշնամիներդ»: Իր բոլոր ուրիշ ուսուցածներուն նման, սա պիտի դնէր զիւր դահ սրտին խորերուն մէջ: Ամէն Բրիտոնէի էական էր որ իւր սրտէն ներէր իւր եղբոր ամեն յանցանաց: Իւր ուսուցման դէմ սա առարկութիւնն յառաջ բերուած է թէ նա կը տապալէ գիւցաղնական առարկիւնութեան սկզբունքը, դործօն հայրենասիրութիւնն անընկալ մարդասիրութեան մը մէջ ընկլուղանելով: Բայց առարկութիւնն անիրաւ է: Նորա ուսուցածներն ամենեքին անընկալութենէ և խօթամոտութենէ հնար եղածին չափ հեռի էին: Նորա ուսուցած բարեսիրութիւնն, նման իւր բարեսիրութեան, դործօն և կորովի էր, սկսելով նախ՝ որպէս արժանի է դործնական լինելու համար, ամենէն աւելի իրեն մերձենալի եղածներէն, բայց յետոյ տարածուելով ամեն արարչագործեալ էակաց որք ստեղծուած են միեւնոյն Աստուծմէ, և կը սիրուին միեւնոյն Հօրէ: Յիսուսի ելաւ նոր ահտակ հայրենասիրութիւն մը, որոյ վրայ թերեւս խօսեմ յետոյ, առայժմ միայն այսչափ ըսեմք թէ կրնայ մէկը ընթեռնուլ Տեառն մերոյ ողբերն ի վերայ Երուսաղէմի կամ Սրբոյն Պօղոսի Իսրայէլի համար ունեցած բաղձանաց արտայայտութիւններն, և տակաւին անդել թէ հայրենասիրութիւնն իւր ճշմարտագոյն խմաստին շիջած էր Յիսուսի սրտին մէջ կամ Նորա ամենէն անձնանուէր հետեւողներու զգացմանց մէջ:

Շարունակելի

ԱՆԳԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ ԶԱՅՆ ԿԱՐԴԱԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿ

Կարելի չէ զիտնալ թէ որ դարուն մէջ Բրիտանիա սկսաւ վայր մ'ըլլալ մարդկային բնակութեան. չը կայ բան մը բոլոր պատմութեան մէջ, չը կայ որ և է զրաւոր յիշատակարան մը ուրիշ կարեւոր տեղեկութիւն քաղել սոյն երկրին սկզբնական բնակչաց մասին:

Քայց Բրիտանական նախնի ժողովրդեան պատմութիւնն, թէև ոչ զրուած, այլ կարելի է կարդալ: Ուշագրաւ պատմութիւն մ'է այն. և համբերատար խորհրդածութեան յաղթանակաց շքեղ օրինակ մ'է այն եղանակն որով այս պատմութեան նիւթերն հաւաքուած են և շարա-յարուած: Ուրիշ ժամանակամիջոցներու պատմիչն կը գտնէ իր նիւթերն զրքերու մէջ. զրաւոր յիշատակարանաց և թղթոց մէջ. սոյն ժամանակին պատմութեան նիւթերն գտնուած են ամայի ճահիճներու և խորունկ լեռներու մէջ, քարայրներու մէջ և բլուրներու վրայ. վաղեմի գերեզմանական հողակոյտերու կամ քարակոյտերու մէջ, գետոց եզերաց և կամ ցամքած լճակներու յատակին վրայ:

Ահաւասիկ, զոր օրինակ, հնօրեայ նաւակ մը մի քանի տարիներ առաջ զրտնուած Քլայրի հարաւային եզերաց վրայ, երբ պեղումներ տեղի կունենային Կլասկոյի նաւահանգիստն լայնցնելու համար: Կաղնիէ է այս նաւն, ոչ թէ տախտակամած կամ կերտուած, այլ միակ ծառի մը կոճղն կտրուած և տաշուած: Կրակով շինուած է խռոչն. ինչպէս նշաններն տակաւին ցոյց կուտան, անոր մէջ գտնուեցաւ նաև կացինի մը քարէ զուլ:

Արդ, այդ կրակով խռոչացեալ նաւն և քարէ կացինը կը պատմեն մեզ իրենց պատմութիւնն այնքան որոշակի որքան տպագրեալ մատենաք: Վայրենին Խաղաղականի եզերաց վրայ կը տաշէ կիզած արմատին շուրջն այն ծառին ուրկէ

մտաղիր է շինել իր նաւակն. ապա կը խանձէ զայն բաւական խորունկ. այս խանձած մասն կը հանէ իր քարէ կացինով, դարձեալ կսկսի խանձել, մինչեւ որ կրակի և կացինի փոփոխակի զործողութեամբն ծառն կը տապալի ի գետին: Նոյն եղանակաւ կը բանայ նաև խռոչն և նաւակի մը ձեւն կուտայ անոր: Քլայրի նաւագործն ճիշդ սոյն միջոցն զործածած է իր փոքրիկ նաւն շինելու համար: Քարէ կացինը՝ որ ի լոյս եկաւ անձանթո դարերէ վերջ՝ համար այլ ազդու վկայութիւն մ'է թէ իր տէրն վայրենի մ'էր:

Կացինը որով խռոչեց հին Բրիտանացին իր նաւակն, կը ծառայէր իրեն նաև իբր զէնք պատերազմի ատեն: Հարաւային Սկոթլանդ ճահիճի մը մէջ մեծ քարակոյտի մը տակ քարէ դագաղ մը գտնուեցաւ շատ կոշտ կերպիւ շինուած: Արտասովոր մեծութեամբ մարդու մը կմախքն կը պարունակէր: Իր բազուկներէն մին զրեծէ զատուած էր՝ ուսէն, խիստ կարծր քարի բեկոր մը ցցուած կը մնար խորտակուած ոսկորին մէջ: Քարէ կացինով մը տրուած էր այդ հարուածն: Երբ յաղթողն կոխէն վերջ նայեցաւ իւր արիւնսածածաւ զէնքին վրայ, տեսաւ թէ նորա եզերքէն կտոր մը կտորած էր: Հազարաւոր տարիներ անցան. մեռելոյն քարակոյտն բացուեցաւ, և այդ կտորն գտնուեցաւ այդ երբեմն հզօր բազուկին ոսկրին մէջ՝ զոր կացինը ջախջախած էր: Ինչ հետաքրքրական պատմութիւն մը՝ քարի միակ կտորէ մը պատմուած:

Դաշտի մը մէջ երկրագործն կը հերկէ զալարագարդ հողն. իր աչքին կը հանդիպի տարօրինակ առարկայ մը, կը վերցընէ զայն, սրաքի մը դեղին կայծաքարէ ծայրն է զգուշութեամբ տաշուած, մէկ մասն է այդ անշուշտ վաղեմի Բրիտանացւոյ մը սլաքին՝ որ երբեմն կը թա-

փառէր հոն այժեամ որսալու: Տեղեր կան որ այսպիսի կայծքարէ սլաքի ծայրեր այնքան մեծ քանակութեամբ կը գտնուին, որ կը ցուցնեն թէ բարբարոս ցեղերն հոն ճակատամարտ մ'ունեցած են: Նիզակի ծայրեր, և կայծքարէ դանակներ ալ մերթ ընդ մերթ գտնուած են զանազան տեղեր: Այն հին ցեղերն որ զործածեցին այնպիսի զէնքեր, կը վերաբերէին այն ժամանակաց երբ զեռերկամ կամ ուրիշ ո և է մետաղ սկսուած չ'էր զործածուիլ:

Այն ժամանակն՝ յորում երկրի մը կոշտ բնակիչք անձանք էին մետաղի և իրենց զործիքներն ու զէնքերն կը շինէին քարէ, կը կոշտի փայտի ժառանգի:

Այս վաղեմի ցեղն ունէր արդեօք զազափար կրօնի և ապագայ վիճակի մը մասին: Քննեմք և զայս: Ահաւասիկ հողախոյտ մը պետի մը գերեզմանին վրայ բարձրացուած: Փորելով կը գտնեմք նորա մէջ կոշտ քարէ զագաղ մը. զագաղին մէջ կան կմախքին հետ սլաքի և նիզակի կայծքարէ զլուխներ, կամ թերեւս պատերազմական կացիւնի մը քարէ զլուխ. այս զէնքերուն փայտեղէն մասերն երկար ժամանակ առաջ փոշիացած են անշուշտ: Գիտեմք ուրեմն թէ վայրենին կ'ակնկալէ յետ մահուան երթալ որսորդութեան երջանիկ վայրերն և շարունակել իր պատերազմներն: Իր պատերազմի և որսի զործիքներն ուստի թաղուած են իր հետ որ իր նոր վիճակին մէջ երբ մտնէ ամեն ինչ ունենայ պատրաստ: Իր սիրելի ձին կամ շունն. կամ թերեւս իր սպասաւորը իր մօտ կը թաղուին, որ ի յարութեան կարենայ իր աստիճանին պատշաճ կերպարանօք ելելիլ: Այս գերեզմանաց պարունակութիւնքն կը յայտարարեն անսխալ եղանակաւ, թէ այս մոռացեալ դարուց մարդիկ ապագայ վիճակի մը մասին ունէին այն կոշտ զաղափարներն՝ զորս տակաւին

ունին Ամերիկայի բնիկք:

Հաւանականաբար այս հին ցեղն բնակեցաւ սոյն երկրին մէջ բազմամիւ դարեր անփոփոխ սովորութեամբք և աննշան յառաջդիմութեամբ: Վերջապէս սակայն մեծ փոփոխութեան մը տարերքն ներմուծուեցան, վայրենի ցեղն մետաղի զործածութեան ծանօթացաւ: Մետաղաց ներմուծումն քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ առաջին մեծ քայլն է: Փոխանակ քարէ, մետաղեայ կացիւնով զինեալ վայրենին կրնայ երթալ անտառն և կտրել իր փափաքած ծառն, կրնայ ճեղքել զայն և տախտակ շինել: Ստիպուած չէ այժմ իր մօրին ստորերկրեայ բնակարանին տանիքն ծածկելու համար քարի հատորներ կուտակել. կրնայ շատ աւելի պատշաճ բնակարան մը կառուցանել իր կացիւնով պատրաստած տախտակներով:

Ստիպուած չ'է այժմ ծառի մը կոճղին մէջ խռոռչ մը բանալու ճգնել նաւ մը ունենալու համար. իր նոր զործիքներն կը կարողացնեն զինքն տախտակէ նաւեր շինելու. կրնայ այժմ մեծցնել իր փոքրիկ նաւն և այսպէս ծովուն վրայ աւելի հեռուն երթալու յանդգնիլ: Իր զիւղին մերձաւորագոյն ծառերն նախ կը կործանին իր կացիւնով. բայց հետզհետէ անտառին խորերն կը թափանցէ. այսպէս կը պատրաստուի այն գետինը որ ապա ցորենի դաշտ պիտի լինի: Կրնայ այժմ զանազան զործիքներ շինել զանազան նպատակաց յարմարցուած: Իր նոր դիւրութիւնքն նոր պէտքեր կը յաւելուն. ի մի բան մետաղի ներմուծմամբ յայնժամ կայուն վայրենեաց ցեղի մը մէջ յառաջդիմութեան ընթացքն կ'սկսի:

Պղինձի, արծաթի և ոսկոյ զիւտն է որ բնականաբար կ'ըլլայ երկամի զիւտէն առաջ. երկամն զտելու արուեստն վեր է վայրենին կարողութենէն. մինչև

որ ընտանեկայ կակղագոյն մետաղաց
գործածութեան: Ըստ այնմ կը գտնեմք
որ Բրիտանիոյ մէջ գործածուած կան-
խագոյն գործիքներ պղնձէ են և ոչ եր-
կամէ: Պղինձը սակայն շատ ստորին է
երկածէ և պողպատէ և կրնամք վստահ
լինել թէ պղնձէ գործիքներ գործածող
ժողովուրդն անգէտ էր երկամի:

Այն ժամանակն յորում երկրի մը վա-
ղեմի ժողովուրդն, դեռ անգէտ երկամի,
պղնձէ գործիքներ և զէնքեր գործածած
է, պղնձի ժառանգակ կը կոչուի:

Պարծեալ ենթադրեմք թէ հին Բրիտա-
նական գերեզմանի մը բացման ներկայ
եմք: Քարէ դագաղն շատ կարճ է հազիւ
չորս ոտք երկայնութեամբ: Ոսկերաց
դիրքէն կը հետեւցնեմք թէ մարմինը զե-
տեղուած էր նստած կամ ծալուած դիր-
քով: Մէկ կամ աւելի հողէ գաւաթներ և
անոթներ կան, պղնձէ սուր մը կայ, բայց
երկուքի բաժնուած իր տիրոջ քով դըր-
ուելէն առաջ, և խնչ է այդ որ կը փալ-
փի մարտիկին անխնային մէջ, ոսկեղէն
զարդ մ'էր, մանեակ մը կամ ապարանջք
մը՝ զոր կը կրէր:

Շան մը կմախքն կը գտնուի իր դա-
գաղին քով, քանզի մարտիկն գիտէր որ-
սալ լծին վրայ և անտառին մէջ և կը
սիրէր հալածել իր որսն իր բարակովն
ու աղեղովն: Այսպէս թաղեցին իր չոր-
քոտանեայ սիրելին որ լցած էր իր ձեռքն
և հետեւած իր ձայնին, իր քովն այս իր
երկարատեւ բնակարանին մէջ:

Դիտէ այդ գաւաթն կամ անոթն որ
ըմպելիք ու կերակուր կը պարունակէր.
— բարեկամութեան վերջին ընծայն առ
մեռեալն: Այս գաւաթն շատ տարբեր է
տձեւ ձեռքով շինուած և արեւի տակ
չորցած Քարի ժամանակի հողէ անոթնե-
րէն: Անիւրի մը վրայ շինուած է, թրծուած
ընտիր կաւէ է շինուած, և կոկիկ կերպիւ
զարդարուած պարզ ձեւերով: Յառաջ-
դիմութիւն մ'ուրեմն տեղի ունեցած է

մերենական արուեստից մէջ:

Թող այժմ կոտրած սուրն պատմէ իր
պատմութիւնն. վերջին պատիւն որ կը
մատուցուէր մեռեալ մարտիկին, էր կոտ-
րել իր սուրն և զետեղել զայն իր քով
իր գերեզմանին մէջ, իր զինակից բա-
րեկամներն դեռ չը կանգնած իր վրայ
քարակոյտ մը իյնչատակ: Քարի ժամա-
նակի մարտիկն կը թաղուէր կացինով,
նիզակով և աղեղով յայնկոյս գերեզմանի
բարբարոսական ակնկալութեամբ, բայց
պղնձի ժամանակի մարդիկն կը զետեղ-
ուէր իր նեղ անկողնոյն մէջ իր կոտրած
սուրովն, նշան մը թէ՛ իր պատերազմ-
ներն աւարտած են և արդ կը մնայ հան-
գիստ: Այս որոշակի ցոյց կուտայ մեզ
թէ լուսագոյն և բարձրագոյն զաղափար-
ներ սկսած էին ստանալ այս անցեալ դա-
րուց ցեղերն:

Ճ. ՄԱՔԷՆՁԻ

ՓՐԿԵԱԼՆԵՐՆ ԵՐԳ ՈՒՆԻՆ

Սղմ. ՃԻԶ.

Ա Ռ Ս . Գ Ա Ս Ա Պ Ե Ա Ն

Տէր Եհովան երբ զարնուց
Հէֆ Սիօնի գերութիւն,
Խնդիւ անոյս երազուց
Լի էր մեր սիրտ պարտուն:

Ուռիներէն առիճօ վար,
Յայնժամ, ճի, մեր քնարներ
Ու երգեցիճ անդադար
Ազատութեան բիւր երգեր:

Ազգերն ըսին «Տէրն քաւ
Սոցա համար մեծ բաներ»,
Ուսի բերան մեր լցաւ
Յճմամբ՝ եւ մեր լեզուներ:

Արտասուեով ցանողներն
Պիտի հնձեն խնդագին.
Ով որ լալով Տանի սերմ
Կը դառնայ իի խուրձով գիրկն:

Ա. Կ. ՊԵՏԻԿԵՍՆ

ԽԱՆԴԵՐ ՈՒ ՇԱՆԹԵՐ

Գ.

Que les temps sont changés!

Racine

«Քանի՜ փոխուած են ժամանակը,» քառ երբեմն ժամ Ռուսին կարի յիրաւունս. ճշմարտութեան ճայնն է դա որ ճեղքելով դերեզմանի մշուշն եւ խորտակելով երկու դարուց պատուարն, կը հասնի մեզ մի եւ նոյն ու թերեւս առաւել ազդու շեշտերով զինեալ։ Այժմ, սիրելի ընթերցող, շատ ու շատ փոխուած են ժամանակներ, փոխուած են եղանակներ, բարքեր, սովորութիւններ, եւ մինչեւ իսկ սկզբունքներ։ Սոյն փոփոխութիւնն՝ Տարուինի եւ իւր ջերմեռանդ երկրպագուաց նուիրական բառովն «բարեշրջութիւն» կանուանի. եւ ներելի՞ է միթէ միօրինակութիւն որ՝ ծնող է կըսեն, սաղափութեան. — ոչ բնաւ։ Նախամարդը բնակեցաւ անտառներու եւ այրերու մէջ. նախամարդը զգեցաւ մարթենի. ճաշակեց անհամեմատիս ու պտուղ. նախամարդոյն միակ գործիք էին տձեւ մի տասար ու գանակ կայծքարի. օրհնեալ գործիք, որք՝ ըստ դրական դպրոցին, անբանականութեան չըջանին վերջակեան եղան եւ բային նոր դարագլուխ բանականութեան. եւ ահա սոյն յառաջդիմութեան կամ նոր բառով բարեշրջութեան երկրորդ օղակն սկսաւ կազմուել Պոլինձ-երկաթի չըջանին մէջ, ուր մարդը առաւել եւս արժանի համարուեցաւ, կըսեն, մարդ անուան, ըստ որում հրաժեշտ է տուեր բարբարոսական վիճակին։ Սոյն շրջանին մէջ մարդն ունէր իւր բացօդեայ վրանը որում յաջորդեց հիւզակն ու խրճիթ. ունէր իւր քարի, կաւի եւ նա՛ մետաղի կահն ու կարասին՝ առաւել կատարելագործեալ. էր առաւել հեղահամբոյր, առաւել ընկերական, առաւել խոհուն եւ ճարտար. ունէր կրօնի մը պարզ երեւոյթն ու ձեւեր, զոր դիւրին էր նշմարել ճենճերոտ ու մրոտ սեղաններու վրայ։ Ուր ուրեմն հասաւ Ոսկեշրջանի արեւն որ՝ կարծենք սուղ ինչ

յեաոյ պիտի ողջունէ զգետնիթն։ Եւ ինչ լայնատարր անդունդ ի մէջ մեր ու նախամարդին. եւ ինչ փոփոխութիւն արտասովոր. — չես վարանիր անշուշտ, սիրելի ընթերցող, խորհելու թէ կը յառաջանանք. մի սակայն մեղադրեր զիս երբ արձանի յատուկ մի անտարբերութեամբ կընթեռնում սա տողերը, որոց երբեմն մարմին եւ հոգի տուած էր Մուսայից մեծ թոռն Վիգդոր Հիւկոյ։

«Ներկայ դարս կը բողբէ պսակ ի ճակատ ազգաց. կազնուացնէ զմարդ. կը հռչակէ լոյս։ Արուեստից մէջ ունի իւր ճարտարութեան զանազան սեռերն, գրագէտներ, ճարտասաններ, բանաստեղծներ, պատմագիրներ, ժառանգաններ, խմատասէրներ, նկարիչներ, երաժիշտներ. ունի նաեւ պերճութիւն, զօրութիւն, վսեմութիւն, լուսաւորութիւն, խորութիւն, դոյն ձեւ եւ դրութիւն։

Կայտառ կը կանգնի դարս իրականին եւ միանգամայն գաղափարականին մէջ. կը կրէ ի ձեռին երկու հրաշէկ ջահեր՝ — զեղեցիկն եւ ճշմարտն։

Ուսման մէջ հրաշալիս կը գործէ, բամպակէն՝ վառօդ, շոգիէն՝ ձի, եւեկարական հոսանքէն սուրհանդակ եւ արեգակէն նկարիչ կը ստեղծէ. բնութեան վրայ երկու պատուհաններ կը բանայ՝ հեռագէտն ու մանրագէտ։ Ժամանակին կիշխէ, միջոցին կը տիրէ. թշուառութեան կը հրամայէ. հեռաւոր քաղաքաց հետ կը թըղթակցի ակնթարթի երազութեամբ. մարդուն ազդը իւր յօդուածէն կը զատէ մինչ նա կըգրօսնու կամ կերգէ։ Դարս ոչ միայն այսչափ, այլ քան զայս կարի աւելին եւս պիտի գործէ։ Սահմանազուլսներ պիտի անհետին, խոյրեր ու խութեր պիտաւերին, խորհրդոյ, տուրեւառի, ջանից եւ ազգութեանց յառաջդիմութեան արդել յարուցանող ամէն պատուար պիտի փշրի եւ կործանի յերկիր։

Արհամարհելով արգելները պիտի ողողէ քաղաքներ, աւաններ, գիւղեր ազգի ազգի հանդէսներով, լրագիրներով ու գրքերով, որ ինչ եւ լինի ներկայիս ամօթը,

որ ինչ եւ պատահի մարեւոլ մեր խանդը պիտի դարձեալ մենէ եւ ոչ մին չուրանայ դարուս փառքը յորում կապրինք:

Իննեւտասներորդ դարը մարդուս առնական չըման է. հոչակենք ուրեմն զայս բարձրաձայն, հոչակենք զայն ամէն պարագայի ներքեւ. հոչակենք այո՛, զի ներկայ դարս ժամանակին պսակն է:»

— Իմացականութեան տակաւ զարգացումն կը գործէ յառաջդիմութիւն որ է այնքան բնական որքան վարդի մը կոկոնին բացուիլն ի սոդ այգուն ի շող արեւուն եւ ի հրաւէր գեղիւտն: Յառաջդիմութեան օրէնքը բնական կը տեսնենք նաեւ ստեղծագործութեան կարգին եւ աշխարհներու կազմակերպութեան մէջ, որոյ վասն նոր դպրոցը կը համարի զսա մի կոյր գործի, զոր կը դնէ բնութեան ձեռքը այլափոխելու կամ բարեշրջելու համար իրաց կարգն ու վիճակը. սակայն փոփոխութիւն՝ նիւթին յատուկ ու լոյն հանգամանքն է զոր կը յայտնեն ժամանակը, միջոցը, կլիման ու պարագան, մինչ յառաջդիմութիւն՝ օրէնք մի ըլլալով հանդերձ է մղիչ եւ աղնուացուցիչ տարրն իմացականութեան. մի բուն զօրութիւն ներքին կը մղէ գեղ անծանօթ ու գերադոյն մի այլ զօրութեան «որոյ ցեղէն ենք» նախնի Յունաց բացատրութեամբ՝ զոր կարգարացնէ սրբազան առաքեալն Պօղոս: — Նիւթ ըստ ինքեան առարկայն է սոյն զօրութեան, մինչ հոգին է ենթակայն. զօրութիւն միոյն համար եկամուտ է միւսոյն համար անկական. եւ այնու զի միաք ըստ ինքեան զօրութիւն մի է, իրաւունք կատանայ ի շարժումն մղել մեռեալ նիւթը, օժտելով զայն գեղեցկութեան այլադան հանգամանօք. եւ ահա գեղեցիկն կըլլայ հոգի նիւթին: Ինչ որ է փոփոխութիւն նիւթին համար, նոյնն է բարգաւաճում մըտքին համար. ինչ որ է գեղեցիկն առաջնոյն համար, նոյնն է վսեմն երկրորդին համար. եւ այս վերջինն կը ձգտի հանապազ յանձանօթ ինչ կատարելութիւն, առանց թերեւս գտնել յաջողելու զայն.

իդձ մը ահաւասիկ անհուն, որ ինքնաբոյս է ի մարդ, եւ որ է ահագին պատուարն ի մէջ մարդ եւ ոչ-մարդ արարածոց՝

Սիրելի ընթերցող, կը հաւատաս անշուշտ յառաջդիմութեան անխուսափելի օրինաց եւ մանաւանդ դարուս լուսաքայլ արշաւանացն ի կատարելութիւն. չիք տարակոյս. կը յառաջենք յանգէտս առաջի հոսանաց սոյն զօրութեան, իբր մեղքն՝ առաջի փշմանց վայրագ հիւսիսի. բայց մեր, մեր կը դիմէ ներկայ դարս, ոչ ոք չը գիտեր կարծես եւ խորհելու իսկ ժամանակ չունի. նիւթին ու ձեւին այնքան յարած ու սիրահարած են արդի հանճարք որ մերթ ի սպառ կը թողուն կենաց գլխաւոր նպատակն ի մօռացօնս. եւ այսօր քաջավարժ նիւթաւաշտի դերը կը կատարենք, զի ներկայ դարուս յառաջդիմութիւն՝ հոմանիշ դարձած կը տեսնենք նիւթականութեան. բայց իր պաշտած նիւթին պէս յեղեղուկ պիտի ըլլայ նաեւ դարուս փառքը: Ներկայիս հրաշագործ անթիւ մեքենայք՝ յաջորդ դարուց վիպագրաց անհամար նիւթ պիտի մատակարարեն, որոյ ընթերցումն՝ ապագայ սերնդոց խոնջութիւնը մեղմելու կամ ձանձրոյթը փարատելու պիտի ծառայէ: Մեր արդի յարգելի սովորոյթք ու պաշտելի փափկութիւնք ապագայ գեղջուկ բանաստեղծի մը քնարին աւելնը պիտի բորբոքեն, որոյ ի լուր՝ պիտի ծիծաղին գիցանոյշ կուսանք եւ խնդամու պարմանիք: Դարուս յառաջդիմութեան վրայ հոգեպիչ հիացող վ. Հիւկոյի եւ նմանեաց անմահ տաղերն ապագայ ռամիկ մայրեր միայն պիտի հաճին մրմնջել իւրեանց մանկանց քունը հրաւիրելու համար: Դարուս մէջ ժամանակին եւ միջոցին իշխող հրաշագործ շոգւոյն պատմութիւնը՝ պաճուճեալ առասպելի մը պէս անոյշ պիտի գոյ հեռակայ ապագայից պառտւանց ու ծերունեաց, որք մեծաւ ախորժով պիտի նկարագրեն իւրեանց հետաքրքիր թուանց մեր ճամբորդելու եւ գործելու կոշք եւ կարի դժուարին եղանակները. մասունքի պէս պիտի պաշտեն

մեր նաւուց կտորներն, որպէս եւ մենք այսօր՝ Նոյի տապանին բեկորքն: Եթէ միայն այսչափ՝ գոհ պիտի մնային մեր սակերք: պէտք պիտի ըլլայ սակայն նախատինք եւս կրել, զոր կարի յիրաւունս պիտի վերագրեն մեզ ապագայ դարեր: պիտի կոչեն զմեզ բարբարոսներ, մարդակերներ, ըստ որում պատերազմեր ենք ափ մը հողոյ համար, խողխողեր ենք զիրեար եւ իբր յաղթանակաւ՝ վայրագ կրիցի հաճոյս կեցեր ու գիտեր ենք արեւաշաղխ թշնամոյն հոգեվարքի ճգնաժամը, բիծ մը ապաքէն խիստ սեւ, զոր ժամանակին աւերիչ թաթն կարի անագան պիտի յաջողի սրբել իննեւտասներորդ դարուս նման քաղաքակիրթ դարու մը լուսագեղ ճակտէն:

Շողին իւր մի քանի դարուց փառաւոր իշխանութեան գահէն պիտի խոնարհի յոտս ելեկտրականութեան. հանքածխոյ խաւերու հանգիստը պիտի չը վրդովի ի ձայն մուրճին ու բրդին. մարդաշատ քաղաքացի ժողովին աշխուկին պիտի յաջորդէ տակաւ ստուերախիտ անտառաց խոր լըռութիւնն. գետեր պիտի իւրեանց փոխեն ընթացքը եւ ոմանք ցամաքին ի ըսպառ, ոմանք գան յերեւանն ուր ի նորոյ. «Սէնի, Թայմզի, Տիրերի, Դանուբի, Հըստընի, Նէվայի ափանց վրայ թափառող ուղեւորն, կըսէ Ք. Ֆլամարիօն, պիտի փնտռէ տեղիքն ուր՝ այնքան դարեր փայլած էին Փարիզ, Լոնտոն, Հռոմ, Վիեննա, Նոր Եօք, Ս. Բեդրսպուրկ՝ մայրաքաղաքք ծաղկեալ ազգաց, որպէս եւ հնախոյզն կը փնտռէ այսօր տեղիքն ուր՝ Նինուէ, Բարբլոն, Տիրոս, Սիրոն, Մեմփիս, Եկրատան կը փայլէին երբեմն ոգեւորութեան, ճոխութեան եւ զեղխութեան մէջ»:

Եւ այսպէս, Սիրելի ընթերցող, ներկայ ոսկեղենիկ դարուս փառաց եւ յառաջդիմութեան գագաթնակէտը տպագայ դարուց պատուանդանը յօրինելու պիտի ծառայէ. եւ մեր փառասիրութեան առարկայք մի նոր սերնդեան ոտից կոխան պիտի ըլլան. հազ հազիւ պիտի հա-

ճին տեսնել զմեզ քաղաքակիրթութեան ստորնագոյն աստիճանին վրայ. Պիտի տիրեն նոր եւ առաւել ներդաշնակ լեզուք եւ թերեւս լեզու մը միայն, որոյ բառից բնական քաղցրահնչիւն արտասանութիւնք մրցին Պեթօֆէնի, Մօցարդի, Փահանինի եւ Լիսթի նման երաժշտապետաց դաշնակին ու քնարին հետ: Սովորոյթք նոր, օրէնք նոր. մեր վայելուչ եւ դիւրահնչիւն գրեր նոցա համար առեղծուած մը լինել պիտի թուին, որպէս եւ այժմ մեզ՝ նախնեաց սեպածեւ գրեր ու խորհրդանիշք, պիտի անշուշտ ծիծաղին տոհմային եւ ազգային բաժանմանց վրայ. պիտի ըլլայ մեկ ազգ միայն, եւ այն՝ Մարդկութիւնը. պիտի ըլլայ մեկ հայրենիք միայն, եւ այն՝ Երկիրս, անհատք պիտի կոչուին աշխարհաքաղաքացիք, — երջանիկ դար: — Մեր փառաց փոխներէն պիտի գան ի ըյս նոր ծաղկունք, եւ դարուց հոյակապ աւերակներուն վրայ պիտի թաւին նոր թռչունք, երգելու համար «բնութեան յաղթանակն ի վերայ ձեռակերտից մարդոյ» եւ այսպէս հին աշխարհի մը գերեզմանը պիտի դառնայ սրորան մի նոր աշխարհի, որոյ մթնոլորտին մէջ պիտի տիրէ անմահական բուրում մը խնկաւէտ. Ռափինի ուրուականը պիտի յայնժամ, իբր ի ձայն փողոյ հրեշտակապետին, բացագանչէ վերստին «քանի՜ փոխուած են ժամանակք»:

Սիրելի ընթերցող, յառաջդիմութիւն անուանեալ սոյն ահագին օրինաց մի յատուկ տրամադրութիւնն է գործել մեր կամքէն անկախ. ուզենք թէ ոչ՝ պարագայք պիտի հարկադրեն զմեզ վաղ կամ անագան հետեւիլ սոյն հոսանքին. հերիք է որ ունենանք մեր ի յառաջ կամ ի վեր արշաւանաց գիտակցութիւնը: Մեր վերջնական նպատակը չէ յառաջդիմել, մեր առօրեայ գործն է դա, որով պիտի ըստեղծենք միջոցներն մերձեւալու անծանօթ գաղափարականի մը, առանց երբեք չօչափել յաջողելու զայն:

Ահաւասիկ դարուս յառաջդիմութիւնը նիւթական տեսակէտով. բայց ո՞ր ենք

կամ ուր կարչաւենք բարոյապէս. հարցում մը՝ ապաքէն կենսական, որ պարտի զգայուն սրտի թելից ցունց տալ. եթէ կուզես համեստ հետաքրքրութիւնդ լընուլ, մեր յաջորդ տեսակցութեան ընտրենք նիւթ «Դարուս ճգնաժամն ու կրօնի պայքարը»

1 Մարտ 1888

ՃԻՎԱՆ

Շ Ի Թ Ք

Ճշմարիտ Հաւատացեալի մը ոգին նորա պարզ և անխարդախ խոստովանութենէն յայտնի կ'լինի. Ասկայ մարդուս բնական չէ, զի ամեն ոք դիւրապատրաստ է արդար ցուցնելու ինքզինք այլոց. Բայց երբ Աստուծոյ շնորհքը կ'խոնարհեցնէ մեղաւորին ամբարտաւան սիրտը և կ'համարայնէ նորա ինքզինք ջատագովող լեզուն՝ յայնժամ նա կ'զգայ իւր կորսուած մեղաւոր մ'ըլլալն և խաչին ստքը իյնալով կ'ողբայ իւր մեղաց համար:

— Երբ մէկը գիտէ իւր հոգւոյն արժէքը և Քրիստոսով եղած վրկուծեան մեծութիւնը և կ'ուրայ ու կ'ողբայ իւր անձին վերայ և իւր մեղաց համար՝ բնական է նմա լալ և հառաչել մարմնոյ կողմանէ իւր սիրելեաց համար եւս որպէս զի նոքա ալ գիտնան և զգան ինչ որ ինքը գիտէ և կ'զգայ:

— Երբ մեղաւորն կորսուելու վրտանդէն ազատուելու համար կ'աղօթէ՝ յատուկ ջերմեռանդութիւն մը կ'ստանայ իւր հոգւոյն մէջ. և ուրքան ջերմեռանդութեամբ լինին իւր աղօթք անքան ընդունելի կ'լինին Բարձրեալ Աստուծոյ 'ի ձեռն Քրիստոսի:

— Եթէ մէկը կ'փորձուի մեղք գործելու՝ թող փրկչին նայի որ թէ և փորձուեցաւ, բայց յաղթեց Աստու-

ծոյ Խօսքովը և առանց մեղքի մնաց:

— Ինչպէս երկրագործին աշխատութիւնը ոչ թէ յարդով՝ այլ ցորենով կ'գոհացուի, նոյնպէս Քրիստոսի քաջածառապանքն ու աշխատութիւններն ոչ թէ ան ինչ դաւանութեամբ կամ ան ինչ ծէսեր պահելով՝ այլ, սուրբ և բարի գործոց նախանձաւոր, ճշմարտութեան հնազանդող ժողովուրդ մը կազմուելով է որ կը գոհացուի:

— Սուրբ Ժողովուրդ մը Աստուծոյ սեպհական ժողովուրդն է, զատուած աշխարհի միւս ժողովուրդներէն, տարբեր սերմէ և սերունդէ յառաջ եկած:

— Պարագայոյսը յիմարներուն ուրտին մէջ կ'ընակի, իսկ ճշմարիտ յոյսը շնորհալի սրտերու մէջ:

— Մահը ճշմարիտ Հաւատացեալին համար ոչ այլ ինչ է, բայց սկիզբ մը անվախճան երանութեան և վերջ ժամանակաւոր վիշտերու և ցաւոց:

— Սուրբ Գիրք ի ձեռն Հաւատացելոյ նման է յատուկ և կատարելագործեալ հեռագիտակի, յորմէ միայն հնար է տեսնել ցանկալի երանութիւնն յաւիտեանկան:

— Երկու բան կայ՝ որ մարդուս կ'ուսուցանեն իւր բնութիւնը. մինն է բնական աղքատ մը, և միւսը՝ փորձը:

— Աստուծային ընտրութիւնն է որ ամենայն ինչ կ'կարգադրէ, և իւր ձրի շնորհքն է որ ամենայն ինչ կ'կառավարէ:

— Անօգուտ է մեր ըրած դաւանութիւնը՝ թէ որ անոր համը Քրիստոսի սէրը չէ. Առանց իւր սիրոյն ամենայն ինչ ոչինչ է:

Ի Բերա

ՅՈՎԱԷՓ Յ. ԳՕՆԹ ՊԷՅ

Ի ՎԵՐ

Վերգոր հիւկոյ

Թեւեր առած Եւրջրս ամպեր,
Թողէ՛ք փախչիմ, բռչիմ ի վեր.
Հեռի յանձես ի յաշարհաց
Հերիք երազ, նուաղում ու լաց.
Թողէ՛ք զքնամ յնյլ աշխարհներ,
Հերիք ի սեաւ ի խոր գիշեր
Դիմել լուսոյ, փնտռել մի բառ,
Հերիք երազ, կասկած, խաւար.
Ձայնն՝ զոր լրսեմ երկրիս ի սեմ,
Ի վերն քերեւս լաւ եւս լրսեմ.

Հապճն ի վեր քելով անասս
Հապճն զերդ նաւ լի առագաս.
Ցանկամ զաստեղս տեսնել բնաւին
Տեսնել եւ զսաչ բոց հարաւին.
Թերեւս յերկրի անդ հեռակաց՝
Ձբանալին զսնեմ զաղտնեաց
Որ օրինաց ունին ծածկոց.
Եւ կամ քերեւս քնարի որդոց
Է եւս հեշտին ու հեշագին
Կարդալ զմիւս էջն երկնիցն :

Պոնտու

Յ. Թ. ԳԱՅԱԵԱՆ

ԽՈՇԵՐ

— Յիմարները կը կառավարուին զօրութեամբ, իսկ իմաստուններն՝ օրէնքով:

— Ո՞վ է իմ ընկեր. — այն է քո ընկեր որ նուազ բարեպաշտ, նուազ զիտուն. նուազ հարուստ է քան զքեզ: Այն է քո ընկեր որ կարօտ է քեզ, ո՛չ այն՝ որու կարօտ ես դու. Դուկ. Ժ. 30—37:

— Երկիւղն ծով կ'ստեղծէ ի ցամաքի, իսկ հաւատքն ի ցամաք կը փոխէ զծովն: Մատթ. Ժ. 29. Ի 2. 69—75:

— Ծնողք լաւագուշակ մարգարէներն են իրենց զաւակաց:

— Լաւ է մէկ ոսկի քան մէկ միլիոն բարեկամ:

— Լաւ է մէկ բարեկամ քան մէկ միլիոն ոսկի:

— Ժպիտ կայ որ քող է սգոյ, արտասուք կայ որ փայլ է խնդի:

— Մարդկային կենաց առաջին մասը կ'անցնի յիմարութեամբ, երկրորդ մասը կամ զինովութեամբ և կամ զղջման ցաւով:

— Բարեկամ, մի՛ բանար վերք, եթէ չես վիրաբոյժ

— Մի՛ մարեր արեւս որ փայլեցունես քու ճրագդ:

— Դո՛ւ ալ՝ որ ճրագ մի վառելու կարող չես, պիտի արնատ զտնես արեւու վրայ:

— Պարոն, վար մոռ ոսկի ակնոցդ և պիտի տեսնես ճշմարտութիւնը:

Պարտիզակ

Ս. Մ. ԳԱՍԱՊԵԱՆ

ՊՐՈԽՍԱՅԷՆ ՆԱՄԱԿ

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

. . . Խմբագիր Բիւրական հանրօգուտ Հանդիսի

Պրուսայու Աւետ. Եկեղեցին կորոյս իւր ծերունի անդամներէն մին, Տէր Աբրահամեան Մկրտիչ աղայ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան անցեալ փետր. ամսոյ մէջ ի հասակի իբր 73 ամաց:

Հանգուցեալն 40 տարիներէ ի վեր անդամակցեալ լինելով եկեղեցոյ, մասնակցից եղած էր այն հին ժամանակաց կրօնական դառն հալածանաց, եւ որոց դէմ դրած էր քրիստոնէական քաջութեամբ և խոնարհ համբերատարութեամբ:

Պրուսայու առաջին մեծ հրդեհի ժամանակը որ տեղի ունեցաւ 1854 Յուլիս 3 ին, և որ այն ատեն հրկիզեց Երիցատունն, ուր կրօնական պաշտօն ևս կը կատարուէր՝ Մկրտիչ աղա Տէր Աբրահամեան այն կարօտութեանց օրերու մէջ իւր տան դռներն թէ երիցու բնակութեան թէ կրօնական պաշտամանց համար:

Մկրտիչ աղա Տէր Աբրահամեան բազում տարիներ կառավարութեան էյթամ սանտրդիի զանապետութիւնն ըրած էր,

պաշտօն մը որ միայն Մահմետականաց է վերապահեալ : Նոյն ատեն Պրուսայու Աւետարանական ժողովրդեան ներկայացուցիչն եղած է կառավարութեան առջև, և ժողովրդական ամեն զործոց մէջ աշխատած է անձնուիրութեամբ և զոհողութեամբ, և միշտ նախանձաւոր տեսնուած է Աւետարանական փաստին : Զերմեղանդութեամբ կ'աղօթէր ազօթից ժողովներու մէջ, և կը յարգէր կրօնական պաշտամունքը :

Յաւալի է որ վերջին տարիներու մէջ այլեւայլ ձախորդութեանց պատճառաւ կորոյս իւր առաջին փայլը և նիւթապէս խիստ անձուկ վիճակի մը մէջ ապրելով մինչև իսկ իւր երբեմն ուրախութեամբ տուած հոգեւոր տուրքերը շարունակելու անկարող եղաւ, և այս պատճառաւ էր որ ազգային տրոց համար պարտական եղած էր . . . :

ՕՆՆԻԿ Տ. ԱՔՐԱՆԱՍԵԱՆ

Պրուսա, փետր. 27, 1888

Զանց կառնումք աստ հրատարակել յուղարկաւորութեան և թաղման մասին ումանց կողմէ տեղի ունեցած եղելութեանց նկարագրութիւնն յիշեալ պարտուցը համար, քաջայայտ լինելով որ այնպիսի դէպք մը պիտի չը վրիպի ձեռնհաս մարմնոյ ուշադրութենէն և այս մասին արժան եղածը պիտի տնօրինուի :

ԱՅԼԵՒԱՅԼԲ

ՅՐԱՆՍԱՅՈՅ ՄԸ ԿԱՐԾԻՔԸ. — Էս Ռեքիւալիֆ Ֆռանսէզ կը հրատարակէ Մ. Բէյնի ճառախօսութեան հետագայ մասը, որ արժանի է Հայոց ուշադրութեան : Յարգ Հայք իւրեանց ուշադրութիւն նուիրած են Ֆրանսական գրականութեան, որպէս թէ աշխարհի վրայ միայն այդ գրականութիւնը գոյութիւն ունեցած ըլլար : Բայց Մ. Բէյնի վկայութիւնը կուգայ հերքել մեր մէջ տիրող գաղափարը, որովհետեւ Մ. Բէյն ոչ միայն

դարուս առաջնակարգ ուսումնականներէն մին է, այլ նաեւ Ֆրանսական ազգին կը պատկանի : «Իւր ամողջութեամբը նկատելով Անգղիական գրականութիւնը չափ աւելի գերազանց է քան Ֆրանսականն, մասնաւորաբար այս իրողութիւն կը պատկանի բանաստեղծութեան : Անգղիա կը ներկայէ բանաստեղծութեան իրական բնակավայրը : Երբ կը խօսիմ Անգղիոյ վրայ, մտքիս մէջ ունիմ Գերմանիան : Ըստ իս Անգղիա եւ Գերմանիա կը պատկանին նոյն դասակարգին : Միայն մէկ ճիւղի մէջ կը գերազանցենք զնոսա եւ այդ ճիւղն է ընթերցանութեան թեթեւ եւ նրբաճաշակ նիւթերու առատ արտադրութիւնը : Սակայն այս պարագայ երբէք պիտի չընծայէ մեզ գերազանցութիւն Գերման եւ Անգղիական գրականութեանց վրայ : Եւ բոլոր ուրիշ ճիւղերու մասին յետամնաց դիրք մը կը գրաւենք : Բանաստեղծութեան, Պատմութեան, Իմաստասիրութեան, Բնական Պատմութեան եւ Ընկերային Տնտեսագիտութեան մէջ նոքա գերազանցած են զմեզ : Օտարք կը նկատեն զՖրանսա իւր զրօսանայ վայր : Սխալ գաղափար մ'է այս եւ կը փութամ ուղղել զայն : Օտարաց կարծածէն աւելի արժէք ունինք մեք : Բայց պատճառ ունինք այս սխալ հասկցողութեան : Յարգ չըբրինք այնպիսի շարժում մը, որ ցուցնէր աշխարհի թէ Լրջութեամբ կ'աշխատինք արդիւնաւոր ընել մեր գործեր : Ի գործ դրէք խրատս, սովորեցէք Անգլիական լեզուն : Յայնժամ պիտի տեսնէք թէ բաղդատմամբ մեր դրացի ազգերուն որչափ փոքր ազգ մը կը կազմենք :

ՄԵԾ ՕԳՈՒՔԱՐ ՄԸ. — Ի Քոչին-Չին Սայկոն քաղաքէն լուր կը տրուի թէ վիթխարի օդաքար մը ինկեր է Թաֆն-Տիւք գիւղին մէջ : Մ. Տէլնի անուամբ գիտուն անձ մը գնացեր է Սայկոնէ Ի Թաֆն Տիւք, որ եօթանասունեւէինգ մըրն հեռի է այդ վայրէն, քննելու եւ հողէն դուրս հանելու համար այդ օդաքար,

վասնզի ինկած ժամանակ հողին մէջ թաղուած էր: Կրանպուրնի օգաքարը, որ 1861 ին յԱւստրալիա Մէլբուրն քաղաքին մերձ գտնուեցաւ, եւ որ չորս տակառաչափ կը լցուի, գիտցուած օգաքարերուն մէջ մեծագոյններէն մին կը ներկայէ: Մերձ ի Պրազիլ գտնուեցաւ օգաքար մը, որ կը կռէր տասնեւչորս տակառաչափ: Սակայն այս օգաքար մեծութեամբ յոյժ ետ կը մնայ այն օգաքարային զանգուածէն, որ գտնուեցաւ 1870ին յԱրեւմտեան Կրինլանտիա: Նորաճնաբէր զտու անդ օգաքարեր, որոց մին՝ չորս, երկրորդ մը՝ տասնեւչորս եւ երրորդ մը՝ քսաներկու քուկէս տակառաչափ կը կռէին:

Ի ՀԱՊԵՇԻՍՏԱՆ ՆՈՐԱԶԵԻ ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ.
— Էնսէիսանսան Պիլժ կը բացատրէ այն եղանակը, որով Հապէշ ստացան իւրեանց բանակաց սպառազինման համար հարկ եղած նորահնար հրացանները: Ռաս-Ալուլա գրաւեց 15,000 Ռէմինկիթէնի հրացաններ Եգիպտացիներէ Կիւրա-Կիւտրիի ճակատամարտին մէջ եւ նաեւ 2,500 հատ ի Կոտէա: Ռէմինկիթէնի 5,000 հրացաններ եւս տրուեցան Ռաս-Ալուլայի՝ Քալապաթէ եւ Քասալայի վախճանականաց կողմանէ: Վերջապէս Հապէշ Սպարապետը գնեց 4,500 հատ նորահնար հրացաններ վաճառականներէ: Ի Տոկալի, Իտալեան պարտութեան ատեն, Հապէշը գրաւեցին 1,500 հատ Վաթէլլիի տեսակէն հրացաններ: Արդ, Ռաս-Ալուլա 25,000 զօրաց բանակ մը սպառազինելու չափ բաւական գէնք ունի իւր տրամադրութեան ներքեւ:

ՎԱՌՆԻԼԻ ԿԱԶ. — Փերրոլիս անուանեալ չոգենաւը վերջերս հառաւ յԱնդղիա 280,000 կալոն Ռուսական զոտեալ կազ պարունակելով: Ամբողջ քանակութիւնը կը ղրկուի Պաքուէ, որ իրաւամբ կրնայ կոչուիլ «յաւառեանական հրոյ վայրը»: Կազի ազրիւր մը, որ Տրուճպա կ'անուանի 200—300 ոտք բարձրութեամբ հեզուկ

կազի սիւն մը կը ցայտեցնէ, որոյ տրամագիծն է 18 մասնաչափ, եւ իւրաքանչիւր 24 ժամը 2,400,000 կալոն կազ կը վտրադրէ գետինէն: Անդղիական թերթ մը կըսէ թէ այս քանակութիւն հաւառար է Միացեալ Նահանգաց մէջ 20,000 հորերէ ստացուած, կազի գումարին նոյնչափ ժամանակի մէջ:

ՆՈՐ ՀԵՌՈՉԱՅՆ ՄՐ. — Ամերիկայէ կը տեղեկագրուի թէ Մր. Բութհրոֆ անուամբ գիտուն մը հնարած է մի նոր հեռաձայն որոյ միջոցաւ խօսակցութիւն տեղի պիտի ունենայ 1,000 մղոն իրարմէ հեռու երկու վայրերու միջեւ հաստատեալ հեռագրական թելերու վրայէ:

1887Ի ՇԱՔԱՐԻ ԲԵՐՔԸ. — Անցեալ տարի յԵւրոպա շաքարի բերքը կը հաշուուի 2,290,000 տակառաչափ, մինչդեռ նախորդ տարի այդ թիւ կը հասնէր 2,650,000 տակառաչափ: Այս հաշիւ վերջերս հրատարակեալ տեղեկագրերէ կը քաղենք: Գերմանիա արտադրած է 900,000 տակառաչափ, Ֆրանսա 425,000, Աւստրիա 420,000, Ռուսիա 400,000, Պէլճիա 95,000, իսկ Հոլանտա 50,000 տակառաչափ:

ՉԻՆԱՅԻՈՑ ՀԱԳՈՒՍՏԸ. — Անդղիական թերթ մը կ'ըսէ թէ Չինացիք գրեթէ ամբողջովին բամպակեղէն լաթերով կը պատսպարուին ցուրտին դէմ, եւ թէ բրդեայ հանդերձեղէններու գործածութիւնը խիստ հազուադէպ է: Հետեւապէս ձմեռուան սաստիկութեան ատեն Չինացիք ստիպուած են բամպակեայ վերարկուներ (խըրխայ) հագնիլ, որք գունատի ձեւ մը կուտան նոցա: Եւ Չինացի մը երբ արտայայտէ ցուրտին սաստիկութիւնը իւր բարեկամին կ'ըսէ, «երկու վերարկուի ցուրտ կայ» եւ կամ թէ «երեք վերարկուի ցուրտ կ'ընէ» եւայլն:

ՇԽՈՂԱՑ ՀԱՄԱՐ ՇԱՀԱՌԻԹ. — Իտալիոյ թագաւորը, նման իւր հօր Վիլթիու Էմմանուէլի, արտակարգ ծխող մ'է:

Ձուարճութեանց մասին ընդորոշին անտարբեր եղող այս թագաւոր այնչափ սիրահար էր ծխելու որ իւր առողջութիւն խանգարուեցաւ, ջղային գրութիւնը արհարացաւ եւ իւր ընդհանուր առողջութիւնը խիստ վատթարացաւ: Առողջանալու յայտն էր իւր եթէ թագաւոր Հիւսէյէրթ անմիջապէս չը դադարէր ծխելէ եւ Արքունի բժիշկը վերջերս հրահանգ տուաւ թագաւորին չը գործածել ծխախոտ, առանց յոյս ունենալու թէ Արքայական հիւանդը պիտի անսար իւր խրատին: Սակայն, թագաւոր Հիւսէյէրթ իսկոյն յայտարարեց, «Այս օրէն սկսեալ եւ ոչ իսկ հատ մը սիկար պիտի ծխեմ»: Եւ գործադրեց իւր որոշումը բառ առ բառ: Հետեւապէս իւր առողջութիւն մեծ բարւոքում կրեց վերջերս:

ԹԱՏԵՐԱՍԷՐԵՐՈՒ ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ.— 1750 է ի վեր մինչ ցայժմ 758 թատրոններ այրած են աշխարհիս վրայ, եւ 6,573 անձեր կորսնցուցած են իւրեանց կեանք այդ արկածից պատճառաւ:

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

ՎԻԼՀԷԼՄ ԿԱՅՍԵՐ ՄԱՀԸ

Տխուր եղելութիւնն վերջապէս տեղի ունեցաւ, անցեալ ուրբաթ առաւօտ Մարտի 10, ի ժամ 8 $\frac{1}{2}$ ըստ լատ:

Հանգուցեալ Վեհապետն դեռ քանի մը օր յառաջ կը փափաքէր Սան — Ռէմօ իւր որդւոյն քով երթալու, բայց բժիշկներն կընդգլխանային. եւ իրաւամբ:

Նորին Վեհափառութեան հիւանդութիւնը թէպէտ ծերութեան կը պատկանէր, սակայն կայսերական գերդաստանին մէջ պատահած վերջին աղետալի դէպքեր որ շատ յուզած էին իւր զգացումները, կրնային իւր փափուկ կացութեան վրայ մահառիթ արդիւնք ունենալ: Այն նոյն միջոցին որ գահաժառանգին հիւանդութիւնը կը ծանրանար՝ կայսեր միակ դստեր՝ Պատէնի Մեծ Դքսուհւոյն երկրորդ որդին՝ ծաղկահասակ Նուա-

վիկ իշխան մեռաւ: Յայնժամ ծերունի Վեհապետը դառն արտառօք ըսէր էր թէ «այնքան կը սիրէի զնա, իբր թէ իմ իսկ որդիս լինէր»:

Անցեալ Հինգշաբթի գիշեր հիւանդ Վեհապետն երկար ատեն մարելիք մ'ունեցաւ, եւ կարծուեցաւ թէ մեռած էր, բայց բժշկաց օգնութեամբ սթափեցաւ նորէն. յետոյ շնորհեցաւ թեան դժուարութիւնով մը կը տառապէր, որ կարտպեան էր նորին Վեհափառութեան մահուան որոյ աղետալի դոյժը հետեւեալ առտուն տարածեցաւ Պերլինի մէջ: Անմիջապէս փախեցան բոլոր վաճառատուներ եւ դործատեղիք եւ բովանդակ գերմանիա ի սուգ համակեցաւ: Նոյն ատեն գերման կառավարութիւնն հեռագրաւ ծանոյց տխուր եղելութիւնն իւր դեսպաններուն, եւ նոյն օր յետ միջաւոր մայրաքաղաքիս Գերման դեսպան Վսեմ. Մ. Ռատովիւ Երլըզլի կայսերական պալատը երթալով անձամբ հաղորդեց զայս գոյժ վեհ: Սուրբ անին:

Հանգուցեալն 91 տարեկան էր, նորա գահաժառանգ որդին Ֆրեդերիք Գարլայժմ 57 տարեկան է:

ՖՐԵՏԵՐԻԲ Գ. ԹԱԳԱՒՈՐ ԲՐՈՒՍԻՈՅ

ԵՒ ԿԱՅՍՐ ԳԵՐՄԱՆՈՅ

Անմիջապէս թագաւոր կայսր հռչակեցաւ գահաժառանգն Ֆրեդերիք Գարլ: Բայց նոր Վեհապետի հիւանդութեանն առթիւ, նորա որդին, Վիլհէլմ իշխան եւս հռչակեցաւ ԽՆԱՄԱԿԱՆ Բրուսիոյ թագաւորութեան եւ Գերմանիոյ կայսրութեան:

Կայսրութեան պաշտօնական օրագիրը հրատարակած է Ֆրէտէրիք Գ. կայսեր Սէն-Ռէմօյէ մէկ հեռագիրն, որ յայտարարելով հանդերձ այն վիշտը զոր կը պատճառէ իրէն իւր հօր մահը, եւ շնորհակալ լինելով Պիլմարք իշխանին եւ նախարարութեան՝ իրենց հաւատարիմ ծառայութեանցը համար, կը յարէ թէ նոցա աջակցութեան կը վստահի՝ իրեն ինկած ծանր դործին համար, եւ կը ծանուցանէ

թէ ընդ հուսկ պիտի մեկնի ի Պերլին։ Եւ դեռ չ'մեկնած կը վերահաստատէ Գերմանական եւ Բրուսիական նախարարութիւնները։

Ֆրետերիք Գ. ի հիւանդութիւնն բարւոքելու վրայ է։ Բժիշկներն որոշած են, որ ի Ժամանակ Նորին Վեհափառութեան ի Պերլին՝ պալատան մէջ 50 աստիճանի ջերմութիւն պահելու մասնաւոր խնամ տարուի։

— Հեռագիրն ծանոյց Պերլինէն այս Գշ. օր թէ, Ֆրետերիք կայսեր հիւանդութիւնը կը բարւոքի, եւ թէ Ն. Վեհափառութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղելով առ Գերման ժողովուրդն, կ'ըսէ թէ Գերմանիա, իւր զօրութեան վրայ վստահ եւ ազգաց մէջ մեծարեալ, կը բաղձայ միայն խաղաղօրէն վայելել իւր յաղթութեանց պտուղն։ Ինք պիտի շարունակէ վիճէլմ կայսեր դործը, ջանալով որ Գերմանիա խաղաղութեան ապաստան մը լինի՝ միաբանութեամբ դաշնակից կառավարութեանց եւ Կայսրութեան ու Բրուսիոյ սահմանադրական մարմնաց, եւ աշխատելով ապահովել գերմանական Հայրենեաց բարօրութիւնը։

Ֆրետերիք կայսրն, հրովարտակ մ'ուղղելով Պիլմարք իշխանին, իւր ջերմ երախտագիտութիւնը կը յայտնէ նմա իւր ծառայութեանցն համար։ Կը պարզէ նմա իւր կառավարական սկզբունքներն, որք են փոխադարձօրէն յարգել սահմանադրական իրաւունքները, պահպանել ցամաքային եւ ծովային պաշտպանողական ոյժերը, կրօնային ներողամտութիւն, եւ տնտեսագիտական շահույց հոգածութիւն՝ տուանց զարթոյցանելու պատիր յայտեր։ Յաւարտ բանից կ'ըսէ թէ պիտի զգուշանայ ծայրայեղ ծախքերէ։

— Ըստ Նորտ Տայլի Ալի. Յայրունկի ծանուցման, Պիլմարք իշխան կը տառապի երակայ ներքին ներքնաթաղանթին բորբոքումէն, եւ թէ իւր բժիշկն յայտարարած է թէ հանգստեան անհրաժեշտ պէտք ունի։

— Ռուսական ձեռնարկն ի մասին Պուլ-

կարական խնդրոյն՝ յաջողութիւն դառն լինել կը թուի։ Բ. Դուռն վերջապէս կրկնեց արդէն անցեալ տարւոյ Օգոստոս 21ին առ ֆերաինանտ իշխան ըրած յայտարարութիւնը որ էր, նորին բարձրութեան ի Պուլկարիտ ներկայութիւնը Տէրութեանց հաւանութեանն արժանացած չ'լինելով՝ ապօրէն եւ Պերլինի դաշնագրոյն հակառակ նկատուիլն։ Մեծ Եւ պարքոս բարձր ֆեոմիլ վաշա անցեալ Բշ. գիշեր հեռագրաւ կրկնեց զայն յայտարարութիւն առ Մ. Ստամպուլի, եւ հետեւեալ օրն ալ ծանուցուեցաւ Մեծ Տէրութեանց թէ, Բ. Դուռն ըրաւ այսպիսի վեկուցում մը Պուլկար կառավարութեան։

Պերլինի դաշնագիրն ստորագրող եօթն Տէրութիւններէն չորսը, որք են, Թուրքիա, Ռուսիա, Գերմանիա եւ Գաղիտ այժմ համաձայնած են Ֆերտինանտ իշխանը Պուլկարիայէ հեռացնելու խնդրոյն մէջ, բայց դեռ յայտնի չէ թէ ինչ ընթացք պիտի բռնեն Անգլիա, Աւստրիա եւ Իտալիա։ Կոմս Հէրպէրդ Պիլմարք որ մօտերս ուղեւորեցաւ յԱնգլիա՝ կը հաւաստուի թէ պաշտօն ստանձնած է համազել վկարա Սալզպրի որպէս զի հրաժարի իւր արդի ընթացքէն եւ հաւանի ֆերաինանտ իշխանի հեռացման։ Կը մնայ տեսնել թէ պիտի յաջողի։

Հեռագիրք կը խօսին Լայի դէմպէրկի դքսի մը վրայ իրրեւ Ռուսիոյ ընտրելին յիշխանութիւն Պուլկարիոյ։ Անգլիական առաջնակարգ լրագիրք չեն հաւանիր այդ իշխանի ընտրելիութեան։ Լայիդէմպէրկեանք երեք եղբայր են, երէց եղբայրն է Դուքս Նիքոլա Մաքսիմիլիանովիչ 43 տարեկան, կրտսերն է դուքս Էվկէն Մաքսիմիլիանովիչ 41 տարեկան եւ կրտսերագոյնն է Գէորգ Մաքսիմիլիանովիչ 36 տարեկան. յիշեալ երեք եղբայրներէն Ռուսիոյ ընտրելին յիշխանութիւն Պուլկարիոյ որը լինելն թէեւ գիտցուած չէ, բայց հաւանական է թէ կրտսերագոյնն լինի։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

ՎԵՀ. Սուլթանին Վիլհելմ կայսեր մահուան լուրը առած պահուն իւր խորին ցաւակցութիւնը բերանացի յայտնելով հանդերձ Գերմանական դեսպան Մ. Բատովիճի, հանգուցելոյն յուղարկաւորութեան հանդէսին իւր կողմանէ ներկայ գտնուելու համար հրամայեց որ զինուորական քննիչ յանձնաժողովոյ անդամ Ալի Նիզամի փաշա ընկերակցութեամբ Ֆէրիք Գամրուհէֆէր փաշայի եւ Սպալկոյթի հազարապետ Օսման պէյի ի Պերլին ուղեւորին:

Այս պատգամաւորութիւն միանգամայն յանուն Ն. Վեհափառութեան պիտի չնորհաւորէ զգահակալութիւն Ֆրետերիք Գ. կայսեր Գերմանիոյ:

Նոյնպէս Օսմ. ծառայութեան մէջ գտնուող գրեթէ բոլոր Գերմանացի սպայք պիտի ուղեւորին ի Պերլին ներկայ գլուխուելու թագադրութեան հանդիսին Ֆրետերիք Գ. կայսեր, որոյ Բշ. երեկոյ ի Շարլոթհէմպուրկ ժամանումը ծանոյց Պերլինի հեռագրին:

— Այսօր Աթէնքէն ճամբայ կ'ենէ Հելլէն պատգամաւորութիւն մը պաշտօն ունենալով Եօրկիոս թագաւորին կողմէ Վեհ. Սուլթանին նուիրեալ Ս. Փրիչի ահանակաւ պատուանշանը մատուցանել Ն. Վեհափառութեան: Պատգամաւորութիւնը կը կազմեն Յունաստանի պատերազմական նախկին նախարար Վալաինոս զօրավար, թնթանթաճիդ զօրաց դնդապետ մը եւ այլ քանի մը բարձրաստիճան պաշտօնատարք:

— Վեհ. Սուլթանին հրամանաւ՝ զինուորական, Թեմեքքիլի եւ կալուածական տրոց վրայ յաւելումներ եղան ներկայ ամսոյս սկիզբէն: Ոչ Մահմետականներէ առնուած զինուորական տրոց վրայ երրորդ մաս մը յաւելում եղաւ: Յարդ 180 հոգւոյ վրայ մէկ զինուորի հաշուով 5000 դահեկան որ կ'առնուէր, այսուհետեւ նոյն հաշուով պիտի առնուէր գրեթէ 6700 դահեկանի չափ, կամ 156 հոգւոյ վրայ մէկ զինուորի հաշուով: Թեմեքքիլի աուր-

քըն եւս 50 դահեկանի բարձրացած է առ հազար եւ կալուածական տրոց վրայ 20,000 դահեկանէ նուազ արժէք ունեցող կալուածոց տուրքը որ ջարդ 4 դահեկան էր առ հազար, 5 դահեկանի բարձրացաւ:

— Այս օրերս ելաւ կայսերական իրատէն որ կ'որոշէ զՎսեմ Նէճիալ փաշա՝ կազմել Ընկերութիւն մը ի շինութիւն երկաթուղոյն՝ որ Մուսանիայէն մեկնելով պիտի հասնի մինչեւ ի Քէօթահեա: Սոյն մենաշնորհի պայմաններն կը համապատասխանեն այն յանձնառութեանց օրինադրին զոր հանրագումար շինութեանց նախարարութիւնն պատրաստած է իբր հիմա Նէճիալ փաշայի ծրագրին գլխաւոր պայման մը կը պարունակէ, որ չ'գտնուիր յիշեալ հիմնական օրինադրին մէջ, այն է՝ երկաթուղոյ անցնելու ճամբուն վրայ եւ չրջակայքը գտնուող գիւղերու բնակչաց իւրաքանչիւրէն մէկ արծաթ վեճիւրիէ առնուլ: Սակայն այս տուրք պարտաւորիչ չ'է ըստ կայսերական իրատէին, այլ ժողովրդեան կամաց թողուած:

ԱԶԴ

Կը փութանք ծանուցանել թէ, մէկ շաբաթէն պատրաստ պիտի լինի առաջին մասն նոր երգարանի մը (ուհոգեւոր) հանդերձ եղանակօք, որ յատկապէս դըպրոցական մանկանց համար պատրաստուած է, եւ կը պարունակէ երեսունի չափ երգեր, մեծաւ մասամբ չորս մասերով երգելի: Երկրորդ մասը պիտի հրատարակուի յետ աւարտման առաջնոյն: Առաջին մասի զինն է 6 դիկ. մեծաքանակ գնմանց համար մասնաւոր զեղջ կը լինի:

ՏԵՐ ԵՒ ՆԱԲԱԳԻՐ

Զ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՆԵԱՆ

(ԱՐԱՄԵԱՆ)

Չագմագերլար Յակոբեան Խան, Թիւ 13